

"Atatürkün fikir və düşüncələri"

Böyük Atatürkün fikir və düşüncələri həmişə Türkiyəni, türk xalqını sevənlərin marağı və diqqətini cəlb etmişdir. Tanınmış şərqşünas alim Allahşükür Qurbanov Türkiyə Cümhuriyyətinin yaradıcısı Mustafa Kamal Atatürkün mənəvi aləmini, mübarizəsinə və ideyalarını əks etdirən tarixi abidənin şəərəfli səhifələrini ön sözlə oxuculara təqdim edir.

"Respublika".

Atatürk Türkiyə tarixində ümmətdən millət yaradan müstəsna şəxsiyyətdir. O, türk millətçiliyinin, türk rəşadət və qəhrəmanlığının, türk siyasi, diplomatik və hərbi düşüncəsinin simvoludur. Mustafa Kamal parçalanmış, əraziləri millətdən alınmış, tarix səhnəsindən silinməkdə olan Osmanlı imperiyasının dağıntılan üzərində Atatürk prinsipləri adlanan prinsiplər—cümhuriyyətçilik, xalqçılıq, dövlətçilik, dünyəvilik və inqilabçılıq prinsipləri əsasında Türkiyə Cümhuriyyəti dövlətini yaratmaq, ölməkdə olan türk ruhuna yenidən can verməklə şəərəfli türk tarixini və qəhrəman türk millətini təhqirdən və tarixi ləkədən xilas etmişdir. O, türk millətinin milli azadlıq uğrunda mübarizəsinin ideologiyasının, taktikasının, türk cəmiyyətinin siyasi, ideoloji, sosial əsaslarının, Türk Cümhuriyyətinin mənəvi-əxlaqi normalarının ilk müəllifidir. Devidiyi kimi, "Günəşlə yanaşı dəniz dəniz dəniz" ifadəsi sanki Atatürkün boyuna biçilmişdir. Atatürkdən tarixə çox zəngin düşüncə irsi qalmışdır. Professor Utkan Kocatürkün çap etdirdiyi "Atatürkün fikir və düşüncələri" kitabı bu irsin cüzi bir hissəsini əhatə edir. Kitaba daxil olan seçmələr Atatürkün mənəvi aləminin ayrı-ayrı nurlu şəfaqləridir.

(əvvəlki 2 avqust tarixi sayımızda)

Varlığını qorumaq və milli fəaliyyətlərini təmin etmək üçün əsl istinadgahı kənarında deyil, içində öz vətənimizdə tapmaq prinsipini bərkumət qəbul etmişdir. Çünki öz hüququmuzu göz önünə almadan kənarından, ordan-burdan gələcək gücə istinad edərək iş görərsək və o güclərdən və o imdadından yardım da gəlməzə xəyal qıncığına uğraşar. Buna görə hər şeydən əvvəl öz gücümüzə üstünlük veririk...

"Misaki-milli" sülhə nail olmaq üçün ən uyğun və minimum şərtləri-milli ifadə edən bir proqramdır. Sülhə nail olmaq üçün lazım olan bütün prinsipləri özündə birləşdirir. Ancaq ölkəni və milləti xilas etmək üçün sülhə nail olmaq kifayət deyildir. Millətin həqiqi xilası üçün görülməli işlər ondan sonra başlayır. Bəşadən sonrakı çalışmalarda uyğun qazanmaq millətin istiqalətini qorunmasından asılıdır. "Misaki-milli"-nin hədəfi onu təmin etməkdir.

Xarici siyasətimizdə başqa bir

dövlətin hüququna təcavüz yoxdur. Ancaq haqqımızı, həyatımızı, ölkəmizi, namusumuzu müdafiə edirik və edəcəyik. İndiki mədəniyyətin dövlətlərərası münasibətlərə ortaya atdığı və ən uca, təmiz əməl və düşüncələrin bir xülasəsi demək olan "hər millətin öz müqəddəratına özünlün hakim olması" hüququna biz yer üzündə yaşayan millətlərin hamısı üçün taniyırıq, bizim də bu hüququmuzu qeydsiz-şərtsiz tanımasını istəyirik. Bu qanuni və haqlı istəyimizi tanımaq üçün axan və axacaq olan qanların məsuliyyəti, şübhəsiz, səbəklərə aiddir. Biz milli mübarizəmi milli davam etdirməkdən bezdirəcək heç bir vasitə, heç bir qüvvə düşünlümsü deyildir. Milli mübarizəmiz bizim həyatımızdır. ...

Millətin istiqalətini yenə millətin əzmkarlığı və qəran xilası edəcəkdir.

Bizi yox etmək niyyəti qarşısında varlığını silahlı müdafiə və müdafiə etmək təbii həldir.

Tarixin bu ölkədə indiyə qədər meydana gətirmədiyi, milli birlik və bərabərliyin pozulmasına hər bir

hərəkəti xəyanət kimi dəyərləndirərək ona qarşı lazım olan cavabı verməkdə tərəddüd etməyəcəkdir.

Bütün dünyanın bilməsi lazımdır ki, türk xalqı Türkiyə Böyük Millət Məclisi və onun hökuməti onu nökrə yerinə qoymağa döza bilməz. Hər mədəni millət və hökumət kimi varlığını, hürriyyət və müstəqilliyinin tanınmasını yulunda qəti müqavimət göstərməkdədir. Və onun mübarizəsi də bundan ibarətdir. Biz müharibə tərəfdarı deyilik. Barış sevnəlik. Və mümkün olduca tez bir zamanda barışın baş tutmasını görmək, ona kömək və xidmət etmək istəyirik.

Amerika, Avropa və bütün mədəni dünya bilməlidir ki, Türkiyə xalqı hər mədəni və qabiliyyətli millət kimi qeydsiz-şərtsiz azad və müstəqil yaşamağa qətiyyətlə qərar vermişdir. Bu qanuni qərarə qarşı yönələn hər hansı bir qüvvə Türkiyənin əbədi düşməni olaraq qalır. Biz bərədə insaniyyət və mədəniyyət aləminin təmiz vətəni mütləq Türkiyə ilə bərabərdir.

Biz məğlubiyətimizin bahasını çox ağır ödədik. Əlimizdən kəndir, vilayətlər, ölkələr alındı. Ancaq son tikəsini də ağzından qapmaq üçün bir millətin həyatına qiymətli canlıqdır. Öldürülən bir adamınə özünlə son nəfəsini qədər cəsarətlə, mərdliklə müdafiə etməsi təbii və zəruridir.

Düşmənin çox böyük hazırlıqlarla, fədakarlıqlarla yaratdığı və digər bəzi dövlətlərdən böyük yardımlarla gücləndirdikləri həqiqətən mükəmməl və qüvvətli ordularını məğlub etmək üçün özümüzdə tanıdığımız qüvvət və qüdrət mübarizəmizin qanuniləməsinədir. Həqiqətən biz milli səhədlərimiz içində azad və müstəqil yaşamaqdan başqa bir şey istəmirik. Biz Avropanın digər millətlərindən əsirgənməyən hüquqlarımıza təcavüz edilməməsinə istəyirik.

Bizim bir məqsədimiz var. Bu məqsəd bərədə əvvəllər də müxtəlif vasitələrlə ifadə edilmişdir. Mən onun indi də təkrarlayıram: Millətin, dövlətin müstəqilliyini qorumaq. Buraya namus və şəərəf məsələləri də daxildir. Müstəqil olaraq millətimizin müəyyən hüduqları daxilindəki bütüvlüyü təmin etməkdir. Buna görə müharibə edirik. Əfəndilər, ölkəmizin əlində biri deyil, hər tərəfi dağıdılsa, hər tərəfi atəşlər içində olsa, biz bu torpaqları bir təpəyə çıxıb oradan müdafiəmizi davam etdirəcəyik. Buna görə də iki qanş yer işğal edilmiş, üç-bəş kənd dağıdılmış deyə fərəyada lüzum yoxdur. Mən sizə açıq bəşləyirəm, əfəndilər, bəzi yerlər işğal edilmişdir və bundan üç dəfə çox yerlər də işğal olunub bilər. Fəqət bu işğal heç bir vaxt bizim imanımızı sarıst-

mayacaqdır.

Millətimiz bu gün bütün keçmişindən daha çox və əcdadından daha çox ümidlidir. Bunu ifadə etmək üçün belə deyirəm: ...cənnətdən vətənimizə gözətçi olan mərhum Kamal (Namiq Kamal—A.Q.) demişdir ki:

Vətənin bağına düşmən dayadı xəncərini

Yoxmudur qurtaracaq bəxti qara maderini.

İndi bu kürsüdə bu uca məclisin rəisi olaraq yüksək məclis heyətini təşkil edən bütün məclis üzvlünün hər biri adından və bütün millət adından deyirəm ki:

Vətənin bağına düşmən dayandı xəncərini

Bulunur qurtaracaq bəxti qara maderini.

Millət və biz yox, birlik halında millət vardır. Biz və millət ayrı-ayrı şeylər deyilik. Və qəti şəkildə bəşləyirəm ki, bir millət varlığı və müstəqilliyi üçün hər işə girişir və bu qayə uğrunda bütün fədakarlığı göstərsə, onun öz məqsədinə nail olmasını mümkün deyildir. Müvəffəq ola bilməzse o millət ölmüş deməkdir.

Birlik və əməli qərarı və israr edən millət məğrur və təcavüzkar olan hər bir düşməni son neticədə qürur və təcavüzündə peşman edə bilər.

Bizim və bütün ölkə və millətin bu gün yeqanə vəzifəsi torpaqlarımızdakı düşməni süngülerimizlə qovmaqdır.

Mən, milli məqsədin təmini üçün yeqanə çərənin müharibə və müharibədə müvəffəqiyyət olduğunu bəşləyirəm. Bütün qüdrətimizi, bütün qaynaqlarımızı, bütün varlığımızı orduya verəcəyik. Gücümüzü dünyaya göstərəcəyik və ancaq bundan sonra milləti insan kimi yaşatmaq mümkün olacaqdır.

Ölkəmizdəki düşmənləri silah gücünə ölkədən çıxartmaqda, bu işin öhdəsindən gələ biləcək milli varlığımızı və qüdrətimizi işimizlə isbat etmədikcə diplomatiya sahəsində ümidə qapılmanın lüzumsuzluğu haqqında qənaətimiz qəti və dəlmi idi. Ən doğru qənaətin bu olduğunu, bu olacağını qəbul etmək, təbii ki, uygundur. Həqiqətən bu günün həyat şərtləri içində bir fərd üçün olduğu kimi, bir millət üçün də qüdrət və qabiliyyəti əməli işlə göstərib isbat etmədikcə etibar və əhəmiyyət gözləmək bihadirdir. Qüdrət və qabiliyyətdən mərhum olanlara iltifət edilməz. İnsanlıq, ədalət və iydidilin bəhrələrini bütün bu keyfiyyətlərin özlərində olduğunu göstərənlər istəyə bilərlər.

Zaif olan mütləq şəkildə qüvvətli olana məhkumdur. İnsanlıq, ədalət bütün prinsiplər, qaydalar (ikinci dərəcəli olur. Qüvvət hər şeydən əvvəldir!

Osmanlılar girişəcəkləri hərbi hərəkatın genişliyinə uyğun hazırlıqlı və tədbirli davranmadıqları üçün, daha çox hiss və ehtiraslarının təsiri altında olduqları üçün Vyanaya qədər gətirdikləri halda, geri çəkilməyə məcbur olmuşlar. Ondən sonra Budapeştdə də dayana bilmədilər, geri döndülər. Belqradda da məğlub oldular və geri çəkilməyə məcbur edildilər. Balkanlar terk etdilər. Rumelidən çıxarıldılar. Bize işə içində düşmən olan bu vətəni miras qoydular. Bu son vətən parçasını qarəkən ehtiraslarımızdan, hisslərimizdən vaz keçərək təmkinli olaq. Qurtuluş üçün... Müstəqillik üçün düşmənlə bütün varlığımızı vuruşaraq onu məğlub etməkdən başqa qərar və çərə yoxdur və ola da bilməz!...

Məqsədimizin, ali məqsədlərimizin əldə edilməsi üçün düşmənlərə silah verəcək bütün hallardan qənimətli məqsədlərimizdir. Yalnız və yalnız bir şey haqqında düşünməyə məcbur oluruq: o da ölkənin xilasdır...

Bir fərd olaraq bütün müqəddəs hesab etdiklərimin adından millətə söz vermişəm ki, onun müstəqilliyi təmin olunan günə qədər bütün varlığımızı çalışacaqdan. Bu sözü burada təkrar etməkdən şəərəf duyuram.

Səbəlləri sakifləşdirici sözlərə, təlqinlərə əhəmiyyət verilməməli, etimad göstərilməməlidir. Osmanlı təzri idarə və siyasətini yaratdığı bu zəhniyyətlər bərdə edilməlidir. Ordu ilə, müharibə ilə inadla bu işin öhdəsindən gəlinməz kimi təzriyədəki mənəbiyəni kənarında olan nəsihətlərə uymaqla vətənin və millətin müstəqilliyi təmin edilə bilməz. Tarixdə belə bir hadisə yoxdur... Türkiyə bu yoldakı yanlış fikirlərə, yanlış zəhniyyətlərə sahib olanlar üzündən hər es, hər gün, hər saat bir qədər də gərilmiş, bir qədər də çökmüşdür. Bu çöküş yalnız mədəniyyətlə bağlı olsaydı heç bir əhəmiyyətli yox idi. Təəssüf ki, bu çöküş əxlaq və mənəvi dəyərləri də özündə birləşdirir. Heç şübhə yoxdur ki, bu böyük ölkəni, bu böyük milləti yoxolma uçurumuna sövq edən başlıca səbəb bu olmuşdur.

Aziz və qorxaq insanlar hər hansı bir fəlakət qarşısında millətin də hərəksiz qalmasına, çəkinqən bir halda düşməsinə yox açarlar. Bacarıqsızlıq və tərəddüddə o qədər irəli gərdərlər ki, özləri özlərini belə kiçik hesab edərlər. Deyərlər ki, biz adam deyilik və adam ola bilmərik. Biz qeydsiz-şərtsiz öz varlığımızı bir yabançıya təslim edək. Balkan müharibəsindən sonra millətin, xüsusilə ordunun başında duranlar da başqa təzriyə, fəqət eyni zəhniyyətdə olmuşlar.

(davami növbəti saylarımızda)